

Optimalizace

1. Optimalizační úlohy

Tomáš Kroupa   Tomáš Werner

2023 LS

Fakulta elektrotechnická
ČVUT v Praze

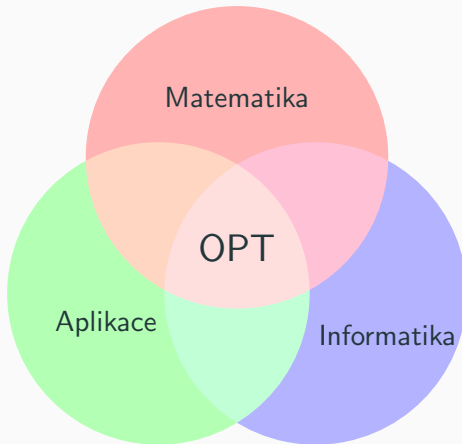
O čem je optimalizace?

Mathematical optimization

The selection of a best element with regard to some criterion from some set of available alternatives. *(Wikipedia)*

Optimalizační úloha je zadána

1. množinou prvků, ze kterých vybíráme,
2. kritériem, které prvky ohodnocuje reálným číslem a
3. požadavkem na minimalizaci/maximalizaci toho kritéria.

Základní otázky

PROČ? AI, ML, robotika, řízení, statistika, teorie her

JAK? Programování

CO? Optimalizační úlohy jsou formulovány matematicky

- *Rozpoznávání a strojové učení*
- *Kombinatorická optimalizace*
- *Robotika*
- *Umělá inteligence v robotice*
- *Julia for Optimization and Learning*
- *Výpočetní teorie her*
- *Statistical Machine Learning*
- *Optimální a robustní řízení*

O čem to bude

1. Aplikace lineární algebry

- Metoda nejmenších čtverců, lineární regrese
- PCA, ortogonální Prokrustův problém
- Maticové rozklady: QR, spektrální, Choleského, SVD

2. Analýza a numerické metody

- Podmínky optimality pro volné lokální extrémy
- Iterační metody: gradientní, Newtonova, Gauss-Newtonova, Levenberg-Marquardtova
- Omezení ve tvaru rovností, Lagrangeovy multiplikátory

3. Lineární programování

- Konvexní polyedry
- Simplexová metoda
- Dualita

4. Úvod do konvexní optimalizace

- Konvexní množiny a funkce
- Třídy konvexních úloh

Programovací jazyky a balíky

- Python + NumPy + SciPy
- Matlab
- Rychle se prosazuje Julia + JuMP

Solvery (řešiče)

- SeDuMi, GLPK, Gurobi, MOSEK

Úvodní definice a příklady

Úloha minimalizace

Minimalizuj $f(x)$ za podmínky $x \in X$

- Účelová funkce $f: Y \rightarrow \mathbb{R}$
- Množina přípustných řešení $X \subseteq Y$
- Minimum funkce f na množině X je prvek $x^* \in X$ splňující

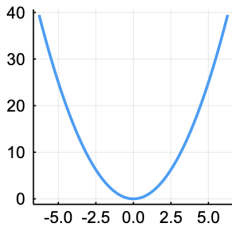
$$f(x^*) \leq f(x) \quad \forall x \in X$$

a množinu všech minim funkce f na X značíme $\arg \min_{x \in X}$

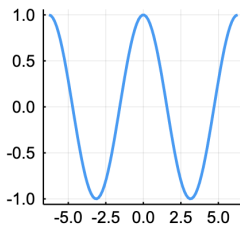

Funkce a jejich minima

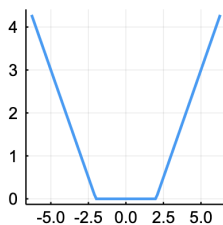
x^2

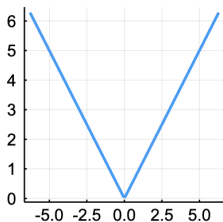
$\cos(x)$

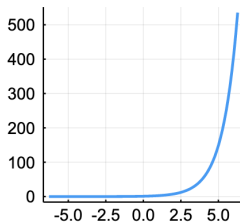
$\max(0, x-2, -2-x)$

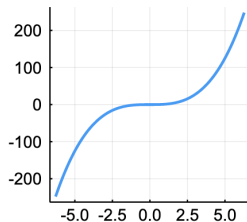
$\text{abs}(x)$

$\exp(x)$

x^3

Úloha maximalizace

Maximalizuj $f(x)$ za podmínky $x \in X$

- **Maximum funkce** f na množině X je prvek $x^* \in X$ splňující

$$f(x^*) \geq f(x) \quad \forall x \in X$$

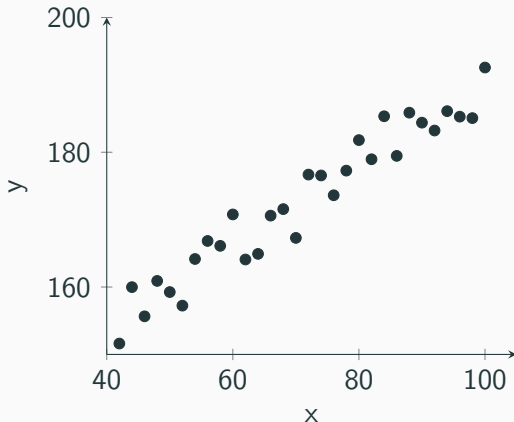
a množinu všech maxim funkce f na X značíme $\arg \max_{x \in X} f(x)$

Převod maximalizace na minimalizaci

$$\arg \max_{x \in X} f(x) = \arg \min_{x \in X} -f(x)$$

Prokládáme body přímkou

Modelujeme vztah váhy x a výšky y na základě dat.

Cíl

Hledáme přímku, která co nejtěsněji proloží černé body.

Prokládáme body přímkou – formulace modelu

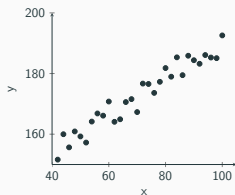
Máme m měření $(x_i, y_i) \in \mathbb{R}^2$ váhy a výšky.

Vztah vyjádříme lineární funkcí

$$f(x, \theta_1, \theta_2) = \theta_1 + \theta_2 x,$$

kde θ_1 a θ_2 jsou neznámé parametry.

Soustava lineárních rovnic $y_i = \theta_1 + \theta_2 x_i$, $i = 1, \dots, m$,
s neznámými θ_1 a θ_2 je vlivem náhody **přeurčená**.

Úloha nejmenších čtverců

Minimalizuj $\sum_{i=1}^m (y_i - f(x_i, \theta_1, \theta_2))^2$ za podmínky $\theta_1, \theta_2 \in \mathbb{R}$

Prokládáme body přímkou – formulace modelu maticově

$$\mathbf{y} = \begin{bmatrix} y_1 \\ \vdots \\ y_m \end{bmatrix} \in \mathbb{R}^{m \times 1} \quad \mathbf{A} = \begin{bmatrix} 1 & x_1 \\ \vdots & \vdots \\ 1 & x_m \end{bmatrix} \in \mathbb{R}^{m \times 2} \quad \boldsymbol{\theta} = \begin{bmatrix} \theta_1 \\ \theta_2 \end{bmatrix} \in \mathbb{R}^{2 \times 1}$$

Úloha nejmenších čtverců

Minimalizuj $\|\mathbf{y} - \mathbf{A}\boldsymbol{\theta}\|^2$ za podmínky $\boldsymbol{\theta} \in \mathbb{R}^2$

Prokládáme body přímkou – řešení

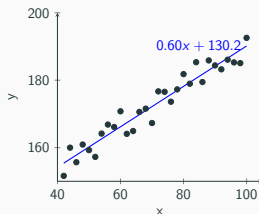
Pomocí **lineární algebry** lze úlohu reformulovat jako hledání řešení soustavy lineárních rovnic

$$\mathbf{A}^T \mathbf{A} \boldsymbol{\theta} = \mathbf{A}^T \mathbf{y}.$$

Ta má v našem případě jediné řešení $\boldsymbol{\theta}^* = (\mathbf{A}^T \mathbf{A})^{-1} \mathbf{A}^T \mathbf{y}$.

Optimální řešení úlohy nejmenších čtverců:

$$\theta_1^* = 130.2, \quad \theta_2^* = 0.6.$$

Hledáme optimální směs zeleniny

Pro 3 druhy syrové zeleniny udává tabulka výživové hodnoty, ceny a nejmenší předepsaný obsah živin v jedné příloze jídla.

	<i>Mrkev</i>	<i>Bílé zelí</i>	<i>Okurka</i>	Požadavek
Vitamín A (mg/kg)	35	0.5	0.28	0.5 mg
Vitamín C (mg/kg)	60	300	80	15 mg
Vláknina (g/kg)	30	20	10	4 g
Cena (Kč/kg)	26	22	60	

Cíl

Nalézt množství každého druhu zeleniny, které minimalizuje cenu přílohy jídla při splnění předepsaných výživových limitů.

Hledáme optimální směs zeleniny – formulace modelu

	<i>Mrkev</i>	<i>Bílé zelí</i>	<i>Okurka</i>	Požadavek
Vitamín A (mg/kg)	35	0.5	0.28	0.5 mg
Vitamín C (mg/kg)	60	300	80	15 mg
Vláknina (g/kg)	30	20	10	4 g
Cena (Kč/kg)	26	22	60	

Úloha lineárního programování

$$\min \quad 26x_1 + 22x_2 + 60x_3$$

$$\text{za podmíněk} \quad x_i \geq 0, \quad i = 1, 2, 3$$

$$35x_1 + 0.5x_2 + 0.28x_3 \geq 0.5$$

$$60x_1 + 300x_2 + 80x_3 \geq 15$$

$$30x_1 + 20x_2 + 10x_3 \geq 4$$

Úloha lineárního programování

$$\min \quad 26x_1 + 22x_2 + 60x_3$$

$$\text{za podmíněk} \quad x_i \geq 0, \quad i = 1, 2, 3$$

$$35x_1 + 0.5x_2 + 0.28x_3 \geq 0.5$$

$$60x_1 + 300x_2 + 80x_3 \geq 15$$

$$30x_1 + 20x_2 + 10x_3 \geq 4$$

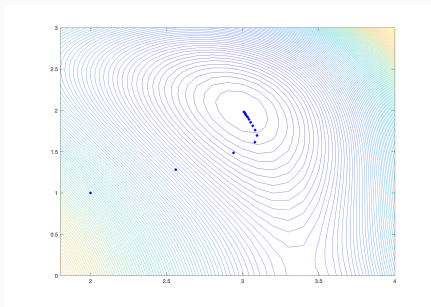
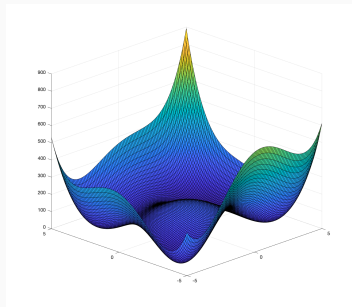
- Optimální řešení je $(0.115, 0.027, 0)$ za cenu 3.592
- Při požadavku na okurku $x_3 \geq 0.1$ dostaneme řešení $(0.097, 0.004, 0.1)$ za cenu 8.618

Minimalizujeme Himmelblauovu funkci

Funkce $f(\mathbf{x}) = (x_1^2 + x_2 - 11)^2 + (x_1 + x_2^2 - 7)^2$ má 4 lokální minima (např. (3,2)) a 1 lokální maximum.

Gradientní metoda z bodu $\mathbf{x}_0 = (2, 1)$ s krokem $\alpha = 0.01$:

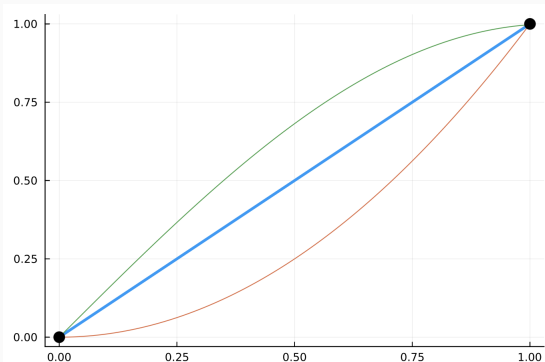
$$\mathbf{x}_{k+1} = \mathbf{x}_k - \alpha \nabla f(\mathbf{x}_k)$$

Nejkratší křivka

Cíl

Nalezněte nejkratší křivku spojující 2 body v rovině.

Nejkratší křivka – formulace a řešení úlohy

- Uvažujme $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in \mathbb{R}^2$ a předpokládejme, že $x_1 \neq y_1$.
- **Křivka** spojující $\mathbf{x}$ a $\mathbf{y}$ je grafem spojitě diferencovatelné funkce $f: [x_1, y_1] \rightarrow \mathbb{R}$, kde $f(x_1) = x_2$ a $f(y_1) = y_2$.
- **Délka křivky** je $D(f) = \int_{x_1}^{y_1} \sqrt{1 + f'(t)^2} dt$

Úloha variačního počtu

$$\min D(f)$$

kde f je spojitě diferencovatelná funkce vyhovující omezením výše

Úlohu řeší afinní funkce procházející body $\mathbf{x}$ a $\mathbf{y}$.

Podle typu množiny přípustných řešení X mluvíme o

- **spojité optimalizaci**, kde $X \subseteq \mathbb{R}^n$ je nespočetná množina,
- **diskrétní optimalizaci**, kde X je konečná/spočetná,
- **variačním počtu**, kde X obsahuje reálné funkce.

V tomto kurzu se budeme zabývat spojitou optimalizací.

Obecně o úloze spojité optimalizace

Obecný tvar

$$\begin{aligned} \min \quad & f(x_1, \dots, x_n) \\ \text{za podmíněk} \quad & g_i(x_1, \dots, x_n) \leq 0, \quad i = 1, \dots, m \\ & h_i(x_1, \dots, x_n) = 0, \quad i = 1, \dots, \ell \\ & x_1, \dots, x_n \in \mathbb{R} \end{aligned}$$

Vektorový zápis:

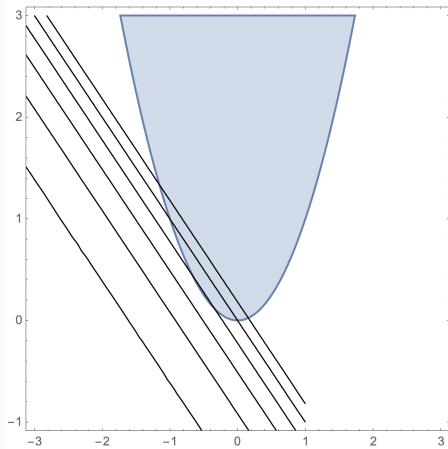
$$\min \{ f(\mathbf{x}) \mid \mathbf{g}(\mathbf{x}) \leq \mathbf{0}, \mathbf{h}(\mathbf{x}) = \mathbf{0}, \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \}$$

Příklad

Řešíme úlohu

$$\min_{\mathbf{x} \in \mathbb{R}^2} e^{x_1 + x_2}$$

za podmínky $x_1^2 \leq x_2$.

- Na obrázku jsou vrstevnice účelové funkce a množina přípustných řešení
- Globální minimum $(-\frac{1}{2}, \frac{1}{4})$ lze snadno nalézt úvahou

$$\min \{ f(\mathbf{x}) \mid \underbrace{\mathbf{g}(\mathbf{x}) \leq \mathbf{0}, \mathbf{h}(\mathbf{x}) = \mathbf{0}}_X, \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \}$$

Je úloha přípustná?

Je množina X neprázdná?

Existuje globální/lokální minimum?

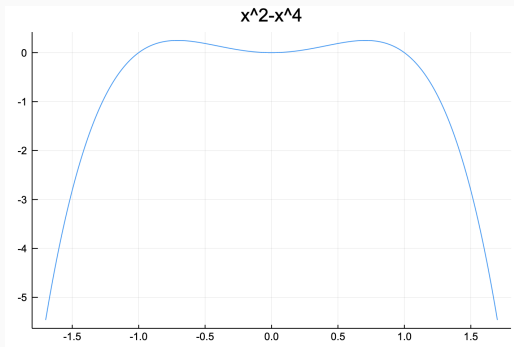
- Nabývá funkce f na X minima, neboli $\arg \min_{\mathbf{x} \in X} f(\mathbf{x}) \neq \emptyset$?
- Jak velká je množina $\arg \min_{\mathbf{x} \in X} f(\mathbf{x})$?
- Pokud $\arg \min_{\mathbf{x} \in X} f(\mathbf{x}) = \emptyset$, spokojíme se s lokálním minimem?

Příklad

Řešíme úlohu

$$\min_{x \in \mathbb{R}} x^2 - x^4$$

bez omezujících podmínek.

- Globální minimum neexistuje: $\lim_{x \rightarrow \pm\infty} x^4 \left(\frac{1}{x^2} - 1 \right) = -\infty$
- Nutná podmínka $f'(x) = 2x - 4x^3 = 2x(1 - 2x^2) = 0$
- Lokální extrém může nastat pouze v bodech $0, \frac{1}{\sqrt{2}}, -\frac{1}{\sqrt{2}}$
- Jen bod 0 je lokální minimum, protože $f''(0) = 2$

Různé formy řešení optimalizačních úloh

Analytický tvar

Globální minimum úlohy nejmenších čtverců pro lineární regresi je vektor parametrů $\theta^* = (\mathbf{A}^\top \mathbf{A})^{-1} \mathbf{A}^\top \mathbf{y} \in \mathbb{R}^2$.

Algoritmus

Globální minimum v úloze lineárního programování je směs zeleniny $\mathbf{x}^* \in \mathbb{R}^3$ na výstupu simplexové metody.

Iterační metoda

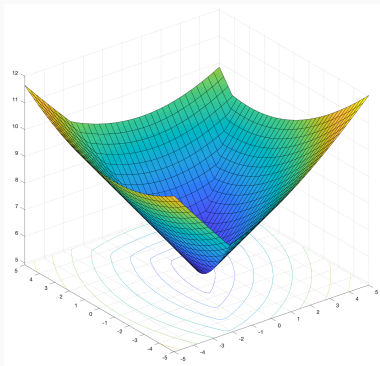
Lokální minimum $\mathbf{x}^*$ funkce $f: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ aproximuje posloupnost $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \dots$ generovaná gradientní metodou.

Úloha na optimální umístění

Hledáme lokaci pro heliport, z něhož dolétne helikoptéra po úsečce do nejvzdálenějšího z míst $\mathbf{a}_1, \dots, \mathbf{a}_m \in \mathbb{R}^2$ v nejkratším čase:

Definice úlohy

Minimalizuj $f(\mathbf{x}) = \max_{i=1}^m \|\mathbf{x} - \mathbf{a}_i\|$ za podmínky $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^2$

Účelová funkce je konvexní, ale nehladká. Minimum existuje.

$$\mathbf{a}_1 = (0, 0), \mathbf{a}_2 = (5, -1), \\ \mathbf{a}_3 = (1, -4), \mathbf{a}_4 = (-4, 3)$$

Ekvivalentní úlohy

- Formulujeme úlohy, které jsou ekvivalentní té předchozí
- Najděte nejmenší kruh obsahující body $\mathbf{a}_1, \dots, \mathbf{a}_m \in \mathbb{R}^2$:

Úloha s nehladkými omezeními

Min r z.p. $\|\mathbf{x} - \mathbf{a}_i\| \leq r, i = 1, \dots, m, \quad \mathbf{x} \in \mathbb{R}^2, r \in \mathbb{R}$

Kvadratické programování s kvadrat. omezeními (QCQP)

Min r^2 z.p. $\|\mathbf{x} - \mathbf{a}_i\|^2 \leq r^2, i = 1, \dots, m, \quad \mathbf{x} \in \mathbb{R}^2, r \in \mathbb{R}$

Kvadratické programování (QP)

Min $\rho + \|\mathbf{x}\|^2$ z.p. $\rho + 2\mathbf{a}^\top \mathbf{x} \geq \|\mathbf{a}\|^2, \quad \mathbf{x} \in \mathbb{R}^2, \rho \in \mathbb{R}$